

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНОГО ПЕРІОДУ В УКРАЇНІ

Сьогодні навряд чи має величезне теоретичне і практичне значення детальне дослідження проблем "помаранчевої революції". Що це було? Природна революція, переворот або виборча технологія? Напевно, і те, і інше, і третє. З'ясування складових помаранчевого коктейлю, яке випило українське суспільство, звичайно, має деяке значення, але питання про наслідки цього стає особливо актуальним.

Ясне одне, що "помаранчева революція" не була класичною революцією. Це, швидше, революція постмодерну, що мала, однак, принципова спорідненість з класичними революціями і, передусім, з Великою французькою буржуазною революцією. Характеризуючи останню, американський соціолог Толкотт Парсонс писав, що вона була націлена на свободу і рівність, проголосила природність прав людей, рівність перед законом і загальне виборче право, подолання привілеїв [4, с. 111-113]. Українська революція відобразила всі ці аспекти, в центр уваги поставила питання про вибори, акцентувала увагу на ідеї справедливості і рівності всіх перед законом.

Мета даної статті полягає в осмисленні з політологічних позицій особливостей післяреволюційного етапу розвитку України, який розвернувся з початку 2005 року, і все більш знаходить свою ідентичність. Комплексно особливості цього етапу в українській і зарубіжній літературі не досліджувалися. Виявлялися лише окремі сторони в процесі поточного політологічного аналізу. Причина неповного вивчення полягає в тому, що, по-перше, особливості цього етапу ще недостатньо виявили себе і носять прихований, латентний характер, а, по-друге, не вистачає історичної дистанції для цілісного бачення цього етапу з точки зору основних його процесів і визначальних інститутів.

З нашої думці, головним змістом післяреволюційного періоду є процеси, які його складають і відрізняються різною швидкістю протікання і неоднозначним впливом на політичні інститути і, передусім, на державу. Ці процеси будуть активно виявляти себе дуже активно протягом 1-1,5 років. Зупинимося лише на найбільш важливих серед них.

Ведучим процесом є сама "помаранчева революція", яка являє собою саме процес, а не тільки явище, що завершило себе у просторі з перемогою на виборах Президента України В.А.Ющенко. Вона була викликана, передусім, тим, що потенціал розвитку, отриманий від національно-демократичної революції 90-х років, виявився вельми незначним внаслідок її незавершеності. Він був вичерпаний вже до кінця десятиріччя незалежності України. На незадовільність моделі розвитку країни і держави в останні роки неодноразово зверталася увагу в українській політологічній літературі. Прав Н.И. Міхальченко, який писав: "Вимагає серйозної дослідницької уваги варіант (або модель) соціально-політичної модернізації, який був вибраний

українською владою після грудня 1991 року. Колосальні соціальні і морально-духовні витрати, які несе народ України за реалізацію цілей віртуальної модернізації, непорівнянне висока ціна в порівнянні з тією, яку заплатили країни Балтії і Центральної Європи за реальну модернізацію суспільства загалом і його політичному житті" [3, с. 76]. Важливо і те, що побудована українська держава виявилася деформованою кримінальністю і авторитаризмом. Звідси зрозуміло чому стала наростати потреба в новій революції, яка, по суті справи, є продовженням старої національно-демократичної революції. Вона викликана, передусім, необхідністю оновлення і оздоровлення суспільства. Президент України В.А. Ющенко в своєму зверненні до українського народу 23 лютого 2005 року підкреслив: "Оновлена влада знатиме свій обов'язок, працюватиме для блага громадянина і країни. Мі матимемо моральну владу, здатну об'єднати суспільство"[2].

Лозунги "Революція продовжується!" і "Революції немає кінця!, ті, що "підтримуються найбільш радикальними учасниками "помаранчевої революції" відображають не тільки суб'єктивні побажання, але і реальні процеси, які виявляються в тому, що революція ще не завершена, чітко не сформувалися контури нової влади, немає серйозного завоювання для народу. Схоже, що нова революція повторить долю колишньої революції в аспекті своєї незавершеності. Її соціальна база, ідейний і ціннісний зміст дуже нестійкі. Вона базувалася на неприйнятті колишньої злочинної влади, однак програмний комплекс її виявився неопрацьованим. Звідси в діяльності нової влади стала неминучою політична імпровізація, широке застосування методу "проб і помилок" в практиці державного будівництва, непослідовні і непродумані кроки в політиці.

Незважаючи на те, що "оранжева революція" відрізняється вельми нечіткими ідеологічною і соціальною основами, вона може надати значний вплив на розвиток всіх сфер українського суспільства в найближчому і далекому майбутньому. Її прихильники будуть постійно звертатися до неї не як до першоджерела ідей, а як до джерела цінностей. Цілком вірогідне її міфологізація, що відбувалося з багатьма революціями.

Будь-яка революція як процес характеризується хвилеподібністю. На зміну революційному підйому неминуче приходять спад. Ривки уперед чергуються з відкатами назад. При цьому другим її ликом є контрреволюція, яка є неминучим слідством будь-якої революції. "Помаранчева революція" не складає виключення. Згідно із законом маятника, вона різко колигнула суспільство в одну сторону, тому неминучий його відкат в протилежну сторону під впливом сил, які потерпіли поразку, але не розгромлені. У свою чергу незадоволені переможці завжди будуть намагатися повернути маятник в протилежному напрямі, що неможливо. Таке розгойдування маятника може бути досить тривалим, до тієї пори, поки переможці не закріплять свою перемогу або визначиться лінія на досягнення загальнонаціональної згоди. Крайній найбільш несприятливий варіант розвитку подій – це переростання мирної революції в мирну громадянську війну.

Важливою складовою "помаранчевої революції" виступає кадрова революція. Вона підмінила неразроблену кадрову політику, будь-яка модель якої виявлялася недосконалою в порівнянні з моделлю, детально розробленою фахівцями в області державного управління. Кадрова революція, як вважають А. Волченко і В.Скаршевський, створює нервозність не тільки в командах, але і в суспільстві загалом, дійшло до того, що окремі функціонери самі "приміряють" на себе бажані відомства і діляться планами з пресою [1, с. 12]. Тотальна зміна кадрів в органах державного управління відповідно до нечітких ідеологічних критеріїв, і, де це можливе, зміна посадових осіб в органах місцевого самоврядування, приведе до різкого зниження компетентності кадрів, хоч, цілком ймовірно, і до підвищення їх етики, боязні нових призначенців брати хабарі. Однак для них властива відсутність досвіду управлінської діяльності, незнання нормативної бази державного управління, що приведе до сповільнення адаптації кадрів до умов діяльності. Існує і ще одна небезпека, яка зводиться до того, що безперечним законом управління є підвищення авторитаризму і формалізму у тих керівників, які відрізняються низькою компетентністю. Бажання досягнути призначенцями негайного позитивного результату розбивається об неволодіння ситуацією, породжує невпевненість в прийнятті рішень, примушує застосовувати численні узгодження і консультації з вище стоячими органами і посадовими особами.

Кадрова революція виступає важливою складовою зміни політичних еліт. При цьому досить професійна, але корумпована еліта змінюється професійно невідповідною контрелітою, яка знаходилася довго в опозиції, що робило жорстоким її і зробило малоздатною до конструктивної діяльності по консолідації суспільства. При цьому колишня еліта повинна стати контрелітою, а колишня контреліта повинна перетворитися в правлячу еліту.

Ці еліти відрізняються, передусім, за походженням. Колишня еліта являла собою вихідців з компартійного апарату, що відрізнявся адміністративно-управлінським професіоналізмом. Нова еліта це вихідці з комсомольського апарату. Точніше з тієї його частини, яку в народі називали "комсою". Вони не горбилися на комсомольсько-молодіжних будівництвах і рано розчарувалися в комуністичній ідеології, освоїли подвійні стандарти, і всю свою діяльність зводили до проведення показних заходів, а також роздумів і дій з приводу свого власного просування. Звідси представники нової еліти дуже високо цінують роботу зі ЗМІ, акцентують увагу не на змісті діяльності, а на формі її уявлення, просуванні в інформаційному просторі. Їх залучає віртуальна політика, в якій вони себе відчують набагато комфортніше, ніж представники колишньої еліти. Вони більше відповідають природі інформаційного суспільства. Їх скинені і старші брати, що скидаються звикли не висовуватися і тим самим зберігати себе. Молода нова еліта освоїла ідею рівноваги, балансування, пошуку і презентації суспільству чого-небудь новенького. Тому нова еліта буде генерувати нововведення. Однак для неї властиве принципове не доведення справи до кінця, бо кінцем

справи вважається не конкретний практичний ефект, а деякий віртуальний результат, якій схожій з комсомольськими рапортами Батьківщині і КПРС в епоху "розвиненого соціалізму".

Головною відмітною особливістю весни 2005 року є вимотуюча війна еліт, яка характеризується поєднанням фронтальної боротьби "біло-блакитних" і "помаранчевих" з боями місцевого значення. При цьому задача перших полягала в тому, щоб утриматися, а задача інших в тому, щоб зійти на жадані пости. При оволодінні постами досить часто розгорталася конкуренція між самими претендентами, які досить успішно застосовували революційні методи шляхом тиражування палаткових майданів в обласних і навіть районних центрах. До осені 2005 року проблема кадрових призначень перестане визначати інформаційні мотиви в ЗМІ. Але до кінця 2005 року – початку 2006 вона знову стане предметом обговорень. При цьому характер цих обговорень залежить від того, хто візьме тут ініціативу в свої руки, чи буде Президент В.А. Ющенко переглядати кадрові невдачі і жорстко карати ту призначенців, які ухитрилися порушити закон, або за критику найбільш невдалих призначень і відсутність кадрової політики візьметься опозиція.

Найбільш істотним чинником впливу на архітектуру українського суспільства є парламентські вибори, що наближаються, які призведуть до декількох неоднозначних для нього наслідків. По-перше, погано адаптовані кадри будуть втягнуті у виборчий процес у відповідності зі старими, як мир, технологічними схемами використання адміністративного ресурсу, що, безсумнівно, знизить їх і без того низьку авторитет та роль в державному управлінні, може викликати жорстку критику з боку опозиції за зловживання владою на виборах. По-друге, в процесі наближення виборів неминуче буде наростати соціальна боротьба, боротьба кланів і партій, політична напруженість, що буде створювати реальні труднощі для ефективного управління. По-третє, посиляться неадекватність дії акторів інформаційного простору, яка буде функціонувати за принципами вельми несвітлого PR. Але саме головне в тому, що парламентські вибори, які будуть проводитися через рік після президентських виборів, коли країна ще не очухалася від понесених непомірних витрат, дуже сильно напружать фінансову систему країни, створять реальні проблеми для економічного зростання. Цілком ймовірно, що уряд буде втягнутий в соціальну добродійність по звертаннях трудящих і втратить здоровий глузд відносно зростання життєвого рівня рядових українців.

Важливою проблемою виборів буде якість депутатського корпусу, розподіл законодавчої влади в Верховній Раді. Все це в чималій мірі залежить від того як пройдуть вибори. Те, що вони будуть недостатньо чистими, в цьому не виникає ніякого сумніву. Мова йде лише про кількість "виборчого бруду", "чорного PR" і використання адміністративного ресурсу. У цьому плані багато що залежить від показових судових процесів порушників виборчого законодавства під час президентських виборів, а також того, наскільки буде забезпечений контроль громадянське суспільство за використанням адміністративного ресурсу правлячими партіями.

Важливо і те, що йде хвороблива заміна однієї ідеології іншої. По суті справи недостатньо сформована ідеологія олігархічного капіталізму приходить на зміну ідеології справедливого і народного капіталізму, а ідея багатовекторності геополітичного розвитку України з домінуванням східного вектора замінюється на ідеологію одновекторного західного розвитку. Зміна ідеологічних і ціннісних парадигм, ймовірно, буде непослідовною. Вона не може швидко завершитися тому, що самі парадигми погано розвинені, і для розробки нової парадигми будуть потрібні додаткові інтелектуальні зусилля нової еліти.

Поки ясне одне, що ця зміна буде хворобливою, вона викличе зростання соціального напруження, посилення на території України межцивілізаційного конфлікту, ускладненню відносин як з Росією, так і Заходом. Росія збереже насторожене ставлення до України, а Захід, який ще не виробив нову стратегію по відношенню до України, буде постійно стримувати українські європейські ініціативи, озиратися на позицію Росії. Цілком ймовірно, що Україна увійде в ситуацію негативних наслідків, викликаних порушеннями межцивілізаційного балансу, що зажадає коректувань зовнішньої політики.

У останні місяці після президентських виборів в Грузії і Україні стала дуже популярною ідеологія ліберального троцькізму. Нашою задачею не є детальний аналіз політичного контексту цієї ідеології. Зупинимося лише на її змісті і можливих наслідках для суспільства. Ліберальний троцькізм являє собою типову еkleктику лібералізму і революції. Ліберальне суспільство тут мислиться як результат перманентного революційного насильства над упертим в своєму традиціоналізмі суспільством. При цьому методологічним архетипом цієї доктрини є стара, як мир під місяцем, модель чистилища, в якості яких і виступають перманентні революційні потрясіння. Основними прийомами потрясінь виступають революційна доцільність, кадрові десанти, PR-технології, соціальна боротьба, які повинні забезпечити своєрідну динамічну рівновагу суспільства, бурю в склянці води. Головне завдання перманентної революції полягає в тому, щоб максимально активізувати ліберальні сили в суспільстві, забезпечити в ньому наявність творчої соціальної напруженості, яка забезпечила б пробудження, очищення і реформування суспільства. Достоїнство цієї ідеології в активізації реформ. Основний недолік в тому, що вона передбачає підйом температури суспільства, його розігрівання, що, по-перше, може привести до гальмування соціально-економічної активності населення, гальмування вкладень інвестицій в економіку тому, що гроші люблять тишу, а, по-друге, вона може викликати до життя несанкціоноване локальне революційне розбирання, яке щонайбільше зіпсує соціально-психологічний клімат в суспільстві, а в гіршому випадку приведуть до ослаблення господарської активності, а, отже, – до різкого зниження рівня життя населення і поразки революціонерів на парламентських виборах. Важливо і те, що в умовах перманентних потрясінь досить складно закріпити інновації і створити режим законності.

Таким чином, можна констатувати, що післяреволюційний період в розвитку України неминуче буде характеризуватися складними і неоднозначними змінами, зростанням напруженості в суспільстві, завершенням кругообігу еліт, ідеологічними і ціннісними зсувами.

1. Волченко Андрей, Скаршевский Виктор Фальстарт мозговой атаки // Эксперт. Украинский деловой журнал. – 24-30 января .- 2005. – №2 (17). 2. Звернення Президента України Віктора Ющенка до українського народу 23 січня 2005 року // www.yuscheko.com.ua. 3. Михальченко Н. И. Украинское общество: трансформація, модернизация или лимитроф Европы. – К.: Институт социологии НАНУ, 2001. – 440 с. 4. Парсонс Т. Система современных обществ / Пер. с англ. Л.А.Седова и А.Д.Ковалева. Под ред. М.С. Ковалевой. – М.: Аспект Пресс, 1998. -270 с.